

УДК 811.161.2

Д. М. Добровольська, Л. В. Добровольська

**ПРО ЛІНГВОКУЛЬТУРНУ СПАДЩИНУ НАРОДУ ЯК ЧИННИК
ВПЛИВУ НА МІЖМОВНУ КОМУНІКАЦІЮ**

В статті проаналізовано низку питань, пов'язаних з лінгвокультурним спадком народу, що утілений у мові, що може як сприяти міжкультурній комунікації, так і бути чинникам, ускладнюючим спілкування. Наведено приклади типових мовленнєвих ситуацій спілкування в режимах: українська мова — англійська.

Ключові слова: етнокультурна спільнота, лінгвокультурна спадщина, менталітет, міжкультурна комунікація, часово-просторові величини.

The article deals with cross-cultural communication problems arising from peculiarities in coding the information in the mother tongue of the language bearers as the representatives of a certain ethnic and cultural mentality — type, national group.

Key words and expressions: ethnic and cultural community, lingual-and-cultural heritage, mentality, cross-cultural communication, time-and-space units.

Мова — це здобуток народу як етносоціальної групи, що не тільки накопичувала знання та досвід про навколишню дійсність та своє місце в ній, але й усвідомлювала, кодувала, передавала ідеї та уявлення про реальні та вигадані об'єкти, події, стосунки, обставини, якості, тощо. Через мову народ навчився передавати духовні здобуття: теоретичний та практичний досвід, знання,

а також висловлювати свої емоції, припущення і спостереження, що стосуються як реальних, так і нереальних об'єктів дійсності: ось чому в мові співіснують такі різні за фактуальністю лексичні засоби, як “стіл”, “дерево”, “хата”, “мавка”(нереальна істота з українського фольклору), “джерело муз”(вигадане джерело, вода з якого дає поетичне натхнення, якщо її випити).

Усе, що постає у людській свідомості, набуває форми слова, а система знаків, яку іменовано мовою, — важливий чинник самоусвідомлення людини. Мова утілює й відбиває особливості менталітету етносу, бо в ній сконденсовані аксеологічні, морально-етичні, юридичні, релігійні політичні та інші погляди людей, що формувалися на засадах національної свідомості.

Мова — це не тільки “дзеркало національної культури”, як помітили Є. М. Верещагін та В. Г. Костомаров [2:17], але й соціально психологічні характеристики народу. З одного боку, мова — це пам'ять людей та їхній досвід, з іншого — це живе створіння народу, що розвивається і змінюється так само, як народ — носій мови.

Навряд чи хтось замислювався над тим, що у мові народу відбито етнокультурні засоби та прийоми кодування усіх типів інформації (фактуальної, модальної, прагматичної, чуттєвої, тощо). При цьому, засоби й прийоми однієї мови можуть бути як унікальними (притаманними тільки цій мові), а можуть бути тотожними тим засобам та прийомам змістокодування, що існують у інших мовах. Скажімо, хоч як в українській, так і англійській мовах є активні та пасивні конструкції:

Вони нагородили його орденом — They awarded him with the order.
Він був нагороджений орденом — He was awarded with the order,
англомовна людина зіткнеться з труднощами так само, як і коли їй буде потрібно усвідомити й перекласти речення з дієприкметниками, що закінчуються на *-но*: *людину вбито, порушено справу, або з медіальним станом дієслова (Двері зачиняються).*

В той же час українцеві здаватимуться дивними, навіть чудернацькими англійські речення: *He was operated on 2 days ago; the doctor will be sent for*, через те, що крім пасивних конструкцій вжито прийменники не так, як це робиться в українській мові. (Порівняйте: *його прооперували 2 дні тому; за лікарем буде послано*).

У мові знайшло відображення розуміння навколишнього сере-

довища як дистантного, так і безпосередньо-контактного для людини. Різні етносоціальні групи людей по-різному сприймали і сприймають це середовище, ось чому, наприклад, для українців та англійців чи американців ані інтимна і особиста, ані соціальна і публічна зона спілкування не тотожні. Більш того, для позначення відстані до об'єктів зовні кожен народ сформував поняття щодо “одиниць виміру простору” і словесно закодував засобами мови: “*лье*” — у Франції, “*верста*” — на Русі, “*фут*” — у Британії (хоча сьогодні для зручності спілкування, економічних контактів краще мати загальноживані одиниці, як скажімо ті, що запропоновані у системі “SI” (метр, кілограм, секунда)), у англійців і американців на картах відстань позначається у милях, а не у кілометрах, на лінійці позначені дюйми, а не сантиметри.

Зауважимо, що часова та просторова протяжність для кожного етносу — це важливий чинник реальності світу, що був сформований цим народом задля передачі інформації через мову і завдяки їй. Якщо світ, в якому ми живемо, — об'єктивна реальність для усіх народів, то одиниці часу і простору мають тотожно усвідомлюватися й сприйматися усіма народами, бо ці величини об'єктивні. Але це не так, а наведені приклади свідчать про своєрідність усвідомлення часу і простору як феноменів середовища.

Людина, яка є соціальною істотою, має такі ж філософсько-космологічні уявлення, як її народ (якщо в процесі соціалізації і здобуття знань вона не змінила свій світогляд, не взяла до розуму щось з того, що було здобутком і знанням іншого етносу).

Мова це спосіб людського життя, бо в ній утілена ментальність певної етносоціальної спільноти. Жодна людина не живе в інформаційному вакуумі, жодна особистість не може висловити свої думки чи вплинути на оточуючих, якщо вона не володіє мовою як засобом людського спілкування, не мислить нею, не знає про змістокодування чи декодування семантичної, прагматичної, модальної, емоційно-чуттєвої інформації.

Хочемо ми того чи ні, але мова несе велике функціональне навантаження, при цьому мова настільки “прозора” (за термінологією Бринської О. М.), що жодна особистість (якщо вона не лінгвіст) не надає значення цій властивості мови. Проте, іноземцеві це здається нездоланною перешкодою. І на мовному (фоне-

тичному, просодичному, лексичному, граматичному), і на мовленнєвому рівні (текст) для іноземця існують труднощі об'єктивного характеру, тобто такі, які пов'язані з закономірностями сприйняття й утворення власних висловлювань українською мовою. Продемонструємо кількома прикладами.

Сильні афіксаційні ресурси української мови роблять відмінювання іменників або прикметників справою напрочуд складною. Як може англієць, який пам'ятає, що в будь-якій ситуації слово “*стіл*” (*table*) буде незмінним, знати, коли йому вжити “*стіл/стола/столом/столі*”, коли в його рідній мові у реченні відрізнятимуться тільки прийменники, як позначки відмінків, а слово “*table*” залишиться незмінним?

A table is in the room. Стіл — і кімнаті.

I don't see a table. Я не бачу стола.

We are proud of the table — it is gorgeous. Ми пишаємося цим столом — він чудовий.

A pen is on the table. Ручка на столі.

Добре, що як в англійській, так і в українській мові є займенники “*обидва/ї*” та “*both*”. Але знову виникне проблема: чому “*обидві дівчини*” та “*обидва підручники*”, коли англійською “*both*” використовуються в обох випадках безвідносно до роду?

Для англійської мови типовими є модальність, безперсональність висловлювань, розвинена система темпоральних характеристик дієслова... Проте, українська мова багата на концепти, що тяжіють до символізму, узгоджені означення, звертання з денотативними суфіксами, сильні афіксальні джерела... Кожен список можна продовжити, бо названі особливості мов не вичерпують усіх, що існують. Коли людина має спілкуватися з носієм іншої культури, вона стикається з певними об'єктивними труднощами, які здебільшого зумовлені унікальністю цієї мови.

Іноді кажуть, що тільки в науковому дискурсі чи в ситуаціях, пов'язаних з безпосередньою передачею національних цінностей засобами мови можна відчутти, усвідомити лінгвокультурну спадщину народу. Це не так. Ми вважаємо, що наші пращури-українці і у повсякденному житті орієнтувалися на загальні цінності українства, підпорядковуючи їм своє життя.

З давніх-давен аксіоматичними домінантами українства вважа-

ли честь, любов до Батьківщини, шану до батьків, піклування про родину, землю, товаришів, тощо. Красою землі милувалися, але про неї — неньку-землю — дбали: щоб мирною і квітучою, щедрою і родючою була. Дивилися наші пращури на землю і все, що на ній, не абияк, а пильно, з бажанням вчасно городину посадити, ниви засіяти, врожай зібрати, А природа, неначе, сама підказала назви місяцям року: “січень”, бо вітром січе, “лютий”, бо лютує холодами, хуртовинами; “березень”, бо берези прокидаються від зимової сплячки... А з серпами підуть у поле роботящі люди саме в серпні, коли нива зрілим колоссям всміхається тим, хто про неї піклується. Не так багато народів миру можуть пишатися тим, що календар — це спадок: запис знань і спостережень народу.

При вивченні іноземної мови, на нашу думку, хоч і “оперують” такі самі механізми, як і при оволодінні рідною мовою, хоч і відбувається накопичення знань, формування навичок в усіх тереневих видах мовленнєвої діяльності (слухання, читання, письмо, мовлення у двох його різновидах: монологічне та діалогічне), проте вивчення ІМ — це ще й заохочення до нової культури, нового етносоціального спадку.

З цього приводу доречно висловлення: “Скільки мов ти знаєш, стільки разів ти людина”.

Зробимо підсумок:

1. У різних культурах існує як загальнолюдське, що було усвідомленим, закодованим мовними й екстралінгвістичними засобами, збереженим народом, так і особливе — притаманне лише певній етносоціальній спільноті, що за часи свого онто- й філогенетичного розвитку усвідомила, здобула, передала як спадок у своїй мові, через свою ментальність.

2. Національний досвід закодовано, насамперед, у мові народу, яка є характерологічною ознакою цього народу.

3. При викладанні ІМ слід розважливо ставитися до усіх проявів чужої культури, які маніфестовані мовою, а також, оптичними, кінестетичнимим, акустичними, тактильними, ольфакторними засобами невербальної поведінки певного етносу, виокремлювати та відбирати з них ті, що є найтипівшими, суттєвими для цієї ІМ.

4. Оскільки зараз в Україні намітилася тенденція гуманізації

навчання в цілому, приділяється увага навчанню іноземної мови, організаторам навчання, вчителям слід більше уваги приділити залученню широких верств населення до нової культури. Це означає зміщення акцентів на мовленнєву поведінку. При цьому слід додержуватися правила про те, що у кожного народу є типові лінгвістичні й екстралінгвістичні засоби спілкування в усіх сферах комунікації: навчання і гри, охорони здоров'я і відпочинку, тощо[3:54], яким і треба навчити наших співвітчизників, щоб спілкування іноземною мовою було для них не тільки засобом поновлення інформації професійного характеру, але й безмежним джерелом для здобуття знань про культуру іншого народу.

1. *Бринская О. М.* Основные черты американской риторики новейшего времени: Дис. канд. филол. наук М.: МГУ, 1979. — 174 с.

2. *Верещагин Е. М., Костомаров В. Г.* Язык и культура. — М., 1990. — 247 с.

3. *Скалкин В. Л.* Коммуникативные упражнения на английском языке. — М.: Просвещение, 1983. — 128 с.